

De school staat niet alleen

Verslag van de commissie Samenleving-Onderwijs aan de Koning Boudewijnstichting.
Mark Elchardus (red.), 1994.

Het verslag van de Commissie Samenleving-Onderwijs (bestaande uit professoren, ondernemers, mediafiguren, mensen uit het sociaal-economische overlegstelsel, de overheid en het onderwijs) in opdracht van de Koning Boudewijnstichting begint met een opsomming van een aantal ontwikkelingen in onze samenleving die de auteurs belangrijk vinden voor het onderwijs. Dat is origineel: de meeste onderwijsrapporten beginnen nu met een analyse van het onderwijs zelf.

Volgens de auteurs kan het onderwijs de maatschappij niet veranderen. Toch moet het onderwijs een voldoende eigen dynamiek ontwikkelen en een volwaardige instelling zijn met een creatieve rol in de samenleving. Het is een middel om de leden van de samenleving een volwaardig lidmaatschap te verzekeren en maximale kansen op zelfverwezenlijking te bieden. Het Europees burgerschapsideaal is daarbij de leidraad: eerbied voor het individu, voor individuele zelfverwezenlijking en individuele verantwoordelijkheid. Het onderwijsbeleid moet ervoor zorgen dat zo weinig mogelijk mensen uit de boot vallen. De democratisering van het onderwijs krijgt een nieuwe inhoud in het licht van de dualiseringstendens en van de groei van een multi-etnische samenleving.

Onderwijs doet dus meer dan jongeren klaarstomen voor de arbeidsmarkt, maar arbeid blijft wel een belangrijk referentiepunt. Wij mogen er niet toe overgaan slechts een deel van de jongeren te vormen voor het arbeidsproces en een ander deel op te leiden op een manier die weinig

tuitzicht biedt op tewerkstelling.

Vorming is een maatschappelijke opdracht. Een aantal andere instellingen, zoals bedrijven, gezinnen, TV-zenders, jeugdbewegingen enz., moeten de verantwoordelijkheid opnemen die voortvloeit uit hun feitelijke invloed op de vorming van jongeren.

Wij stellen het onderwijs al te dikwijls voor als het wondermiddel tegen alle kwalen van de moderne samenleving. Andere instellingen schuiven op die manier hun verantwoordelijkheden af op het onderwijs. Deze Commissie draait de vraag om: laat onze samenleving nog wel voldoende ruimte aan het onderwijs? Als het onderwijs een bepaald mensbeeld nastreeft en de organisatie van de productie en de dienstverlening streven niet datzelfde mensbeeld na, dan verliest het onderwijs zijn geloofwaardigheid. De bedrijfswereld moet meer bijdragen tot de kwaliteit van het onderwijs en dan vooral van het technisch en beroeps-onderwijs. De dialoog tussen scholen en bedrijven mag zich niet beperken tot de korte termijn en moet meer zijn dan een forum waar ondernemers hun behoeften formuleren.

Onze ordening van ruimte en tijd biedt nog weinig plaats aan kinderen. De economie en de levensstandaard die vandaag als 'normaal' geldt, zijn afgestemd op gezinnen van tweeverdieners. De school kan de ouders echter niet vervangen.

Een eerste reeks voorstellen van deze Commissie heeft juist te maken met de hedendaagse ordening van tijd en ruimte. We moeten de relatie tussen het onderwijs en de levensloop grondig herdenken. Wij moeten de initiële vorming voortaan bekijken vanuit de optiek van een levenslang leren. Nascholing, bij- en herscholing moeten vanzelfsprekend worden. Diploma's kunnen hun waarde enkel be-

houden mits succesvolle bijscholing.

De beroepsactiviteit, nu meestal van beide ouders, bepaalt het tijdsgebruik van de gezinnen. Nu is er geen overeenstemming tussen de werktijden van de ouders en de schooltijden van de kinderen. We kunnen de organisatie van het schooljaar op dat vlak verbeteren door een onderscheid te maken tussen onderwijstijd en schooltijd. Zo kunnen we de onderwijstijd per jaar opdrijven, de onderwijstijd per dag verminderen en de zomervakantie inkorten. Er komt meer tijd voor niet strikt schoolse bezigheden als sport, kunst, ambacht, enz., en er ontstaat meer ruimte om voor- en naschoolse opvang in de school zelf.

De manier waarop de werktijden georganiseerd zijn, beïnvloedt de tijd die ouders met hun kinderen kunnen doorbrengen. Werkende ouders moeten een groter deel van hun tijd aan hun kinderen kunnen besteden, zonder hun loopbaan te hypothekeren. Soepele uurregelingen zullen ouders toelaten gezin en inzet op het werk beter te combineren. De werk- en gezinslast concentreren zich nu in de smalle leeftijdsband tussen vijftien- en vijfentwintig jaar. Werklast en inkomen moeten evenwichtiger over de levensloop verdeeld zijn.

Naast onze tijdsindeling is ook onze indeling van de ruimte problematisch voor scholen en kinderen. Onze mobiliteit doodt en vermindert veel kinderen. We moeten ervoor zorgen dat kinderen veilig naar school kunnen fietsen. In de omgeving van scholen krijgen de rust en de veiligheid van voetgangers prioriteit. In elke buurt zijn zones nodig waar kinderen kunnen spelen.

Een tweede reeks voorstellen streeft naar een evenwicht tussen gemeenschappelijke doelstellingen en

voldoende autonomie voor de scholen om de algemene doelstellingen na te streven op een manier die rekening houdt met hun eigen situatie. Nieuwe organisatievormen moeten de beleidsruimte van de school vergroten, maar mogen niet samenvallen met de 'school' zoals de leerlingen haar als leefwereld ervaren. Met een deel van de middelen die nu gaan naar omkadering en naar ondersteuning en begeleiding, moeten we regionale begeleidings- en nascholingscentra uitbouwen die scholen ondersteunen in hun autonomie. Andere diensten moeten zich aanpassen aan deze nieuwe situatie. Zo moet de begeleidingsfunctie van de PMS-centra zich in de scholen integreren en zich afstemmen op het schoolbeleid. De oriëntatiefunctie gaat naar grootschalige, netoverschrijdende organisaties die volkomen onafhankelijk zijn van de scholen en hun inrichtende machten.

Een derde reeks voorstellen heeft te maken met de kennisexplosie. We moeten de kennis die we doorgeven gerichter, permanenter en bewuster selecteren. Sinds kort doen we dat onder de vorm van eindtermen.

De explosieve groei van onze kennis noopt ons ook tot een grondige reorganisatie van de leerstof. We moeten op een bevattelijke manier inzichten aanbieden over de samenhang van culturele en sociaal-economische ontwikkelingen en over de samenhang van die ontwikkelingen met identiteitsgevoelens. We moeten respect bijbrengen voor de nieuwe gezinsvormen en het belang van het gezinsleven, van betrokkenheid en inzet in het gezin onderstrepen. We moeten nog resoluter overstappen van feitenkennis naar inzicht, van geheugen naar zin en betekenis. We moeten leerlingen inzicht geven

in de verschillende expressievormen, vooral in de audiovisuele communicatie. We moeten hen wijzen op de creatieve rol van de mens in de uitbouw van instellingen en in het verwerven van kennis. We moeten jonge mensen leren wat zelfverwezenlijking en persoonlijkheidsvorming inhouden. We moeten tegelijkertijd hun capaciteit tot zelfsturing bevorderen en de zin van verantwoordelijkheid en discipline verduidelijken. We moeten een evenwichtige voorstelling geven van onze cultuur en het onderwijs inbedden in het gevoel van historische continuïteit.

Een vierde reeks voorstellen gaat over onderwijzen als beroep. We moeten evolueren naar een onderwijs met minder, maar strenger geselecteerde, beter opgeleide en beter begeleide en betaalde leerkrachten.

Een vijfde reeks voorstellen is het gevolg van de opvatting van de Commissie Onderwijs-Samenleving, dat alle burgers effectief moeten integreren, ook al hebben steeds meer mensen moeite om cultureel, sociaal en economisch bij te blijven. Daarom pleiten het rapport voor een gemeenschappelijke basisvorming tot op het einde van de eerste graad van het secundair onderwijs. Iedereen moet de gemeenschappelijke doelen van de basisvorming bereiken, maar niet iedereen moet goed zijn in hetzelfde. Tekorten komen vlugger aan het licht bij een meer continue evaluatie en een frequentere diagnose van voordeelingen en problemen. Zij geven aanleiding tot bijkomende lessen in de gedifferentieerde klas. Slechts in uitzonderlijke gevallen leiden zij tot zittenblijven. Tijdens de basisvorming is de klasomvang beperkt. Later, na de kanalisatie van de leerlingen, zullen de klassen homogener zijn en kunnen zij ook groter zijn.

Die gemeenschappelijke basis-

vorming kan alleen reëel zijn als de segregatie tussen scholen niet te groot is. Scholen met een concentratie van kansarme kinderen zouden meer middelen moeten krijgen. We moeten die middelen koppelen aan een evaluatie en nagaan of de school de extra middelen ook aanwendt ten behoeve van de kansarme kinderen. Willen wij scholen vermijden met vooral kansarme allochtone kinderen, dan vergt dit maatregelen waardoor scholen met elkaar afspraken gaan maken over een redelijke spreiding van allochtone kinderen. Gekoppeld aan de verbintenis een minimum aantal migrantenleerlingen te aanvaarden, moeten wij scholen ook het recht geven om boven een bepaalde drempel migrantenkinderen te weigeren. Een maatregel die anti-integratief lijkt, maar die bij nader toezien wel de integratie kan bevorderen.

Een zesde reeks voorstellen geeft gestalte aan de overtuiging dat onderwijzen een gedeelde verantwoordelijkheid is van verschillende instellingen: de gezinnen, de scholen, de massamedia, het verenigingsleven... Scholen moeten een open, maar hechte relatie aangaan met de ouders, vooral met de ouders van kinderen die het op school moeilijk hebben. Dat veronderstelt andere werkvormen dan de participatieregelingen nu voorzien. De rapporteurs denken daarbij aan oudevorming in de school en parallel met de schoolloopbaan van het eerste kind. Deze oudevorming koppelen ze aan gesprekken met de klasseleraar en de leerkrachten.

Ouders hebben niet alleen lessen te leren, maar ook lessen te geven. Hun stem klinkt nu niet luid en niet duidelijk genoeg. Om de macht van de ouders te vergroten en hen de kans te geven hun particuliere opvat-

tingen over wat goed onderwijs is, te bundelen tot collectieve projecten, moeten de ouderverenigingen uitgroeien tot grote organisaties met een professioneel kader en een flink uitgebouwde studiedienst. Zij moeten als volwaardige partners kunnen optreden tegenover de overheid, de inrichtende machten, de onderwijsbonden en de scholen.

Het verslag aan de Koning Boudewijnstichting besluit met drie uitgangspunten: de scholen staan niet alleen, een school is geen winkel en het onderwijs vormt tegelijk individuen en de samenleving. Achteraan in het boek vinden we een ruime samenvatting van de aanbevelingen.

Het verslag, zo luidde de opdracht, moest een meerwaarde toevoegen aan de bezinning over onderwijs en maatschappij. Het rapport moest gedurende meerdere jaren als referentiewerk kunnen dienen voor beleidsverantwoordelijken en voor alle groepen die met het onderwijs te maken hebben en het moest een aantal aanbevelingen bevatten die onmiddellijk invloed zouden hebben. Heeft de Commissie Samenleving-Onderwijs haar opdracht volbracht?

Het rapport voegt zeker een meerwaarde toe aan de bezinning over onderwijs en maatschappij. De belangrijkste verdienste is dat het de discussie over onderwijs opnieuw koppelt aan maatschappelijke evoluties en maatschappelijke keuzen. Ik illustreer dit even aan de hand van twee belangrijke elementen in de discussies over onderwijsbeleid van van-

daag: de eindtermen en de studieduur.

In een periode waarin de eindtermen voor de verschillende onderwijsniveaus op stapel staan, moeten de maatschappelijke keuzen ter sprake komen die leiden tot de selectie van bepaalde eindtermen en tot het verwerpen van anderen. De stellers van dit rapport halen deze discussie uit de marge. Hopelijk zal hun bijdrage de maatschappelijke betekenis van de inhoud van de eindtermen opnieuw duidelijk maken. Als wij er met de eindtermen niet in slagen de gemeenschappelijke basisvorming voor alle leerlingen reëel te maken, dan is dat een nieuwe nederlaag voor allen die streven naar democratisering van het onderwijs. We moeten eindtermen formuleren die zoveel mogelijk leerlingen kunnen bereiken. Diegenen die dergelijke eindtermen verketteren omdat één of andere vaardigheid, kennis of kunde niet aan bod komt omdat zij echt niet haalbaar of prioritair is voor de grote meerderheid van de leerlingen, moeten ook duidelijk zeggen dat ze lak hebben aan een verdere democratisering van het onderwijs. Wat mij erg bevalt in het verslag is de consequente afwijzing van elke verlenging van de studieduur gekoppeld aan de radicale optie voor permanent onderwijs. Uit analyses van de studentenpopulatie blijkt sinds enkele jaren duidelijk dat de grens van de democratiseringsgedachte bereikt is. Langere initiële opleidingen gekoppeld aan een langere periode van economische afhankelijkheid van de thuisbasis, kunnen alleen maar die tendens ver-

sterken. Dit voorstel biedt de mogelijkheid om enerzijds ons ideaal voor een verdere democratisering of een behoud van de democratiserende functie van het onderwijs verder gestalte te geven en anderzijds een antwoord te bieden op de kennisexplosie.

Het rapport is een referentiewerk voor beleidsverantwoordelijken. Niet in het minst omwille van de koppeling van maatschappelijke keuzen aan concrete beleidsmaatregelen. Toch heeft het op dit vlak volgens mij een gebrek. Dit boek gaat met een grote boog heen om één van de belangrijkste kenmerken, zo niet het belangrijkste kenmerk van ons onderwijsbestel: onze traditionele opvatting over vrijheid van onderwijs gebaseerd op geloofsovertuiging.

Ook de derde doelstelling (direct bruikbare voorstellen) werd nagenoeg vervuld. Enkele van hun voorstellen zijn wel niet echt onmiddellijk bruikbaar, juist omdat geen rekening wordt gehouden met problemen die een gevolg zijn van onze structurele vertaling van het begrip vrijheid van onderwijs. Alle aanbevelingen zijn ook niet echt nieuw. Sommige voorstellen zijn eigenlijk al uitgewerkt in één van de Belgische gemeenschappen. Eén voorbeeld daarvan is de verwijzing naar de non-discriminatieverklaring in de Vlaamse Gemeenschap. Dat de gemeenschappen in dit rapport van mekaar kunnen leren is dan weer een verdienste van de Commissie.

Patrice Caremans